

Şərqiyyə Abbas qızı Abbasova

Fərhad Əlif oğlu Mirzəyev

Nərmin Əbdüləli qızı Quliyeva

UOT: 311.33; JEL: C15.

Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının davamlılığının qiymətləndirilməsi üçün statistik yanaşma

Xülasə

Məqalənin əsas məqsədi ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının davamlılığını təhlil etmək və qiymətləndirməkdir. Tədqiqatın metodologiyası ondan ibarətdir ki, öyrənilən dövr üçün ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının davamlılığını xarakterizə edən seçilmiş göstəriciləri statistika üsulları ilə təhlil etmək və qiymətləndirməkdir. Bunun üçün müxtəlif proqram paketlərindən istifadə olunub. Əldə edilən nəticələrdən görünür ki, ölkədə yoxsulluğun və işsizliyi aradan qaldırılması, rifahın artımı, o cümlədən davamlı inkişaf edən regionlar, əhalinin təmiz su və enerji mənbələrinə çıxışının təmin edilməsi kimi sahələrdə kifayət qədər uğurlar əldə edib və bu uğurlar davam etməkdədir. Bu isə göstərir ki, davamlı inkişafın təmin olunması Azərbaycan üçün mühüm prioritetlərdən biridir. Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, əldə edilən nəticələri dövlətin iqtisadi qərarlarının qəbul edilməsində istifadə etmək olar.

Açar sözlər: davamlı sosial-iqtisadi inkişaf, ekoloji göstəricilər, iqtisadi göstəricilər, sosial göstəricilər, variasiya əmsali, dayanıqlıq əmsali.

Giriş

Davamlı inkişaf dedikdə çağdaş nəsillərin tələbini ödəməyə imkan verən və eyni zamanda gələcək nəsillərin öz ehtiyaclarını qarşılamaq imkanına xələl gətirməyən inkişaf nəzərdə tutulur [1]. Davamlı inkişaf anlayışı “Ətraf mühit və inkişafa dair beynəlxalq komissiya”(Brundtland komissiyası) tərəfindən 1987-ci ildən işlənməyə başlamışdır. Davamlı inkişafın əsas prinsipi ətraf mühit, sosial, iqtisadi problemlərin qərar qəbuletmənin bütün aspektlərinə inteqrasiyasıdır. Davamlı inkişafa doğru irəliləmək üçün ətraf mühit, sosial və iqtisadi problemlər qərar qəbul etmə müddəti boyunca birləşdirilməlidir. Bu konsepsiyaya görə, cəmiyyətin hər bir üzvünə onun bacarıqlarını, potensial imkanlarını davamlı şəkildə inkişaf etdirmək üçün əlverişli mühit yaradılmalıdır. İnsanların layiqli həyat sürməsi, sağlam olması, təhsil və bilikdən bəhrələnməsi onun dini, milli, cinsi və digər mənsubiyyətlərindən asılı olmamalıdır. Davamlı, insan potensialına əsaslanan inkişafın planlaşdırılması, idarə olunması, qiymətləndirilməsi zamanı təkcə bu inkişafı səciyyələndirən göstəricilər yox, həmçinin insanın cəmiyyətdəki vəziyyəti təhlil edilib nəzərə alınır. Davamlı inkişaf üçün ədalətli sosial inkişafa, yoxsulluğu, bərabərsizliyi azaldan, hər bir fərdin öz bilik və bacarıqlarından səmərəli istifadəyə böyük imkanlar yaradan, təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə, ətraf mühitin mühafizəsini təmin edən iqtisadi artım əldə olunmalıdır. Bütün bu şərtlərin yerinə yetirilməsi bir sıra amillərlə bağlıdır. Əvvəla, təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə etmək üçün yeni, qənaətlə işləyən texnologiyalar tətbiq edilməlidir. Bu texnologiyaların yaradılması insanın bilik və bacarığına əsaslanır. Yəni, davamlı inkişaf insan potensialına əsaslanan inkişafdır. Buna görə də insanın bilik və bacarıqlarının artırılması, bu istiqamətdə yerinə yetirilən inkişaf prosedurları çox önəmlidir. Deməli,

© Şərqiyyə Abbas qızı Abbasova i.f.d. dos. Bakı Dövlət Universiteti, İqtisadi Kibernetika kafedrası, Fərhad Əlif oğlu Mirzəyev i.f.d. Bakı Dövlət Universiteti, İqtisadi Kibernetika kafedrasının müdiri, Nərmin Əbdüləli qızı Quliyeva i.f.d., dos. Bakı Dövlət Universiteti, İqtisadi Kibernetika kafedrası

© AMEA İqtisadiyyat İnstitutu

© www.economics.com.az

ölkənin davamlı inkişafı üçün bu məqsədlərə ayrılan vəsait kifayət qədər olmalı, həmin vəsait düzgün, məqsədyönlü şəkildə idarə edilməlidir. Bununla yanaşı, cəmiyyəti bu yeniliklərə hazırlamaq, bu istiqamətdə tədbirlər həyata keçirmək lazımdır.

Davamlı inkişafın göstəriciləri

Dünya Bankının və BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf üzrə Komissiyası tərəfindən hazırlanmış metodologiyaya əsasən, iqtisadi inkişafın dayanıqlılığını xarakterizə edən göstəriciləri üç qrupa bölmək təklif olunur: iqtisadi, ekoloji və sosial. Bu göstəriciləri ayrıca nəzərdən keçirsək, bütövlükdə iqtisadiyyatın dayanıqlıq səviyyəsi ilə bağlı düzgün nəticə çıxarmaq çətin olacaq [2,3]. Məsələn, ümumi daxili məhsulun artımı təbii ehtiyatların istismarı və tükənməsindən qaynaqlana bilər. Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının davamlılığının qiymətləndirilməsinə yanaşmalardan biri də əsas makroiqtisadi göstəricilərin təhlili üçün statistik metodlardan istifadə edilməsidir. Bu məqsədlə orta kəmiyyətlər, orta kvadratik kənarlaşmalar və dayanıqlıq əmsallar hesablanmalıdır. Bu yanaşmanın tətbiqi təhlil edilən göstəricilərin orta kəmiyyətlərindən yayılma dərəcəsini təyin etməyə imkan verir, nə qədər böyük uzaqlaşma varsa, dayanıqlıq dərəcəsi də bir o qədər az olar. Davamlı inkişafın göstəriciləri bu inkişafı bütövlükdə ölçməyə çalışır. Ekoloji göstəricilər iqlim dəyişikliyi, havanın çirklənməsi, biomüxtəliflik, tullantı və su ehtiyatları kimi mövzuları əhatə edir. İqtisadi göstəricilər dedikdə ilk növbədə ümumi daxili məhsul (ÜDM) - bir ölkənin sərhədləri daxilində istehsal olunan məhsul və xidmətlərin ümumi dəyəri nəzərdə tutulur. Əhalinin hər nəfərinə düşən real ÜDM ölkə əhalisinin orta yaşayış səviyyəsinin göstəricisidir. Məşğul əhalinin hər nəfərinə düşən real ÜDM-in illik artım sürəti: məşğul əhalinin hər nəfərinə düşən real ÜDM əmək məhsuldarlığının ölçüsünü ifadə edir. İqtisadi göstəricilər arasında ölkə iqtisadiyyatına yönəldilən investisiyaların həcmi mühüm yer tutur. Sosial göstəricilər dedikdə əhalinin təbii artımı, gözlənilən ömür uzunluğu, ana ölümü səviyyəsi, 5 yaşadək uşaqlar arasında ölüm səviyyəsi, yoxsulluğun və işsizliyin səviyyəsi, gender göstəriciləri nəzərdə tutulur. İndi isə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının davamlılığını xarakterizə edən əsas göstəricilərin təsviri statistikasına baxaq. Bunun üçün 2010-ci ildən başlayaraq onların dinamikasına nəzər salaq. Cədvəl 1-də ən vacib makroiqtisadi göstəricinin - ÜDM-in qiymətləri verilib.

Cədvəl 1.

Ümumi Daxili Məhsulun dinamikası

	ÜDM (milyon AZN)	Adambaşına ÜDM (AZN)
2010	42465	4753
2011	52082	5752.9
2012	54743.7	5966.1
2013	58182	6258.3
2014	59014.1	6268
2015	54352.1	5706.6
2016	60425.2	6269.6
2017	70337.8	7226
2018	80092	8156.2
2019	81681	8268.8
2020	72432.2	7262.8

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin göstəriciləri

Cədvəldən görünür ki, bu dövr ərzində istehsal olunan ÜDM 1,7 dəfə artıb, Lakin 2019-cu illə 2020-ci ili müqayisə etsək, 1,1 dəfə azalma müşahidə edilir. Adambaşına düşən ÜDM isə baxılan dövr ərzində 4753 manatdan 7262,8 manatadək artmışdır. Cədvəl 2-də ölkə iqtisadiyyatına yönəldilən xarici və daxili investisiya həcmələrin dinamikasına nəzər salmaq.

Cədvəl 2.

Ölkə iqtisadiyyatına önəldilən investisiyaların dinamikası

	Ümumi investisiya (milyon manat)	Daxili investisiya (milyon manat)	Xarici investisiya (milyon manat)
2010	14118.9	7499.2	6619.7
2011	17048.8	10199.0	6849.8
2012	20251.0	12148.3	8102.7
2013	21448.2	13178.9	8269.3
2014	21890.6	12715.0	9175.6
2015	20057.4	9058.5	10998.9
2016	22706.4	6490.3	16216.1
2017	24462.5	8765.2	15697.3
2018	25877.0	11874.9	14002.1
2019	24986.6	12867.1	12119.5

Mənbə: ARDSK

Cədvəldən göründüyü kimi, baxılan dövr ərzində ümumi investisiyaların həcmi 1,7 dəfədən çox artmış, 24986,6 milyon manat olmuşdur. 2010-cu ildə daxili investisiya 7499,2 milyon manat təşkil etdiyi halda, 2019-cu ildə bu göstərici 12867,1 milyon manat olmuşdur. Eləcə də xarici investisiya 2019-cu ildə 2010-cu ilə nisbətən 1,8 dəfədən çox artaraq 12119,5 milyon manat olmuşdur. Ümumi investisiya qoyuluşunda xarici və daxili investisiyaların payına gəldikdə isə, 2010-cu ildə xarici investisiyanın payı 47 faiz, daxili investisiya isə 53 faiz təşkil etmişdir. 2019-cu ildə isə xarici investisiyanın payı 49 faiz, daxili investisiya isə 51 faiz olmuşdur. İntestisiyaların həcmnin ÜDM-də payına gəldikdə isə, 2010-cu ildə bu göstərici 33,2 faiz olmuşdur, 2019-cu ildə isə 2,7 faiz bəndi azalaraq 30,5 faiz olmuşdur. İqtisadi göstəricilərin təsviri statistika üsulları ilə qiymətləndirmək üçün aşağıdakı işarələri aparaq: İ₁- ÜDM (milyon AZN), İ₂-Adambaşına ÜDM (AZN), İ₃-Ümumi investisiya (milyon AZN), İ₄-Daxili investisiya (milyon AZN), İ₅-Xarici investisiya (milyon AZN). Cədvəl 3-də bu göstəricilərin əsas statistik xarakteristikaları verilib.

Cədvəl 3.

İqtisadi göstəricilərin statistik xarakteristikaları

Təsviri statistika	İ ₁	İ ₂	İ ₃	İ ₄	İ ₅
Orta qiymət	61337.5	6462.6	21284.7	10479.6	10805.1
Orta qiymətin standart xətası	3939.7	350.8	1150.7	764.1	1129.2
Median	58598.1	6263.2	21669.4	11037.0	10087.3
Moda					
Standart	12458.3	1109.3	3638.9	2416.4	3570.7

Kənarlaşma					
Dispersiya	155210207.8	1230525.6	13241457.0	5838837.7	12749893.9
Asimmetriya	-0.4	-0.2	-0.3	-1.4	-1.4
Eksess	0.5	0.5	-0.8	-0.5	0.4
Ranq	39216.0	3515.8	11758.1	6688.6	9596.4
Minimum	42465.0	4753.0	14118.9	6490.3	6619.7
Maksimum	81681.0	8268.8	25877.0	13178.9	16216.1
Cəm	613374.9	64625.5	212847.4	104796.4	108051.0
Sayı	10	10	10	10	10

Mənbə: Müəllif tərəfindən aparılan hesablamalar

Təsviri statistika əsasında bu göstəricilərin variyasiya və dayanıqlılıq əmsallarını hesablayaq [4]. Variasiya əmsalı (ϑ) orta kvadratik kənarlaşmanın (σ) orta kəmiyyətə (\bar{x}) nisbətidir, yəni variyasiya əlamətin orta kəmiyyət ətrafında hansı səviyyədə olması ölçüsünü göstərir :

$$\vartheta = \frac{\sigma}{\bar{x}} \cdot 100\%$$

, dayanıqlılıq əmsalı=1- ϑ .

Cədvəl 4.

İqtisadi göstəricilərin variyasiya və dayanıqlılıq əmsalları

Göstəricinin adı	Variyasiya əmsalı (%)	Dayanıqlılıq əmsalı (%)
ÜDM (milyon AZN)	20.31	79.69
Adambaşına ÜDM (AZN)	17.16	82.84
Ümumi investisiya (milyon manat)	17.10	82.90
Daxili investisiya (milyon manat)	23.06	76.94
Xarici investisiya (milyon manat)	33.05	66.95

Mənbə: Müəllif tərəfindən aparılan hesablamalar

Cədvəl 4-dən görüldüyü kimi, adambaşına ÜDM və ümumi investisiya göstəricilərinin dayanıqlılıq əmsalı 80 faizdən çox olmuşdur. Ekoloji göstəricilərin təsviri statistikasını təhlil etmək üçün ilk növbədə 2010-2019-cu illər ərzində ətraf mühitin mühafizəsinə çəkilən xərclərin ÜDM-də payına baxaq. Ətraf mühitin mühafizəsinə çəkilən xərclər istehsal prosesi nəticəsində çirklənmənin qarşısının qismən alınmasına, əsasən azaldılmasına, aradan qaldırılmasına yönəldilmiş bütün məqsədyönlü fəaliyyətlərə xərclənən pul miqdarı kimi müəyyən edilir. 2010-cu ildə ətraf mühitin mühafizəsinə çəkilən xərclər 260673,8 min manat olmuş və ÜDM-in 0,6 faizini təşkil etmişdir. 2019-cu ildə isə bu göstərici 0,1 faiz bəndi azalaraq 0,5 faiz olmuşdur. Baxılan dövr ərzində bu göstəricinin ən yüksək qiyməti 2012-ci ilə təsadüf etmiş və 0,8 faiz olmuşdur. Ətraf mühitin çirklənməsi anlayışı geniş bir sahəni əhatə edir. Sadə şəkildə ifadə etsək, təbiətə zərər verən hər şey ətraf mühitin çirklənməsinə səbəb olur. Bunlara müəssələrin tullantıları, plastik vasitələrdən və kimyəvi tərkibli maddələrdən həddindən artıq istifadə edilməsi, məişət və tibbi tullantıların təkrar

emal olunmaması, istixana qazı yayan vasitələrin geniş yayılması misal ola bilər. Cədvəl 5-də 2010-2019-cu illər ərzində atmosfer havasına atılan çirkləndirici maddələrin miqdarı verilib.

Cədvəl 5.

Atmosfer havasına atılan çirkləndirici maddələrin dinamikası

	Stasionar mənbələrdən atılan çirkləndirici maddələr (min ton)	Avtomobil nəqliyyatından atılan çirkləndirici maddələr (min ton)
2010	215.0	742.0
2011	224.0	779.0
2012	227.0	849.0
2013	197.0	940.0
2014	189.0	966.0
2015	178.0	978.0
2016	188.0	982.0
2017	184.0	976.0
2018	172.0	950.0
2019	177.0	945.0

Mənbə: ARDSK

Cədvəldən görüldüyü kimi, 2010-cu illə müqayisədə bu göstərici 1,2 dəfədən çox artmış, 945 min ton olmuşdur. Bu isə göstərir ki, 2010-cu illə müqayisədə 2019-cu ildə stasionar mənbələrdən atmosferə atılan zərərli maddələrin miqdarı azalsa da, avtomobil nəqliyyatından atmosferə atılan çirkləndirici maddələrin miqdarı kifayət qədər artmışdır. Aşağıdakı işarələri qəbul edək:

- E₁ - Ətraf mühitin mühafizəsinə çəkilən xərclərin ÜDM-də payı (%);
- E₂-Stasionar mənbələrdən atmosferə atılan çirkləndirici maddələr (min ton);
- E₃- Avtomobil nəqliyyatından atmosferə atılan çirkləndirici maddələr (min ton);
- E₄-Çirkab suların miqdarı (milyon kubmetr).

Cədvəl 6-də bu göstəricilərin əsas statistik xarakteristikaları verilib.

Cədvəl 6.

Ekoloji göstəricilərin statistik xarakteristikaları

Təsviri statistika	E ₁	E ₂	E ₃	E ₄
Orta qiymət	0.5	195.1	910.7	5376.6
Orta qiymətin standart xətası	0.1	6.3	27.9	106.7
Median	0.5	188.5	947.5	5388.5
Moda	0.3			
Standart Kənarlaşma	0.2	20.0	88.3	337.4
Dispersiya	0.0	401.9	7791.8	113834.7
Asimmetriya	-1.0	-1.1	-0.0	0.4
Eksess	0.3	0.7	-1.2	0.5

Ranq	0.5	55.0	240.0	1174.0
Minimum	0.3	172.0	742.0	4863.0
Maksimum	0.8	227.0	982.0	6037.0
Cəm	5.0	1951.0	9107.0	53766.0
Sayı	10	10	10	10

Mənbə: müəllif tərəfindən aparılan hesablamalar

Təsviri statistika əsasında bu göstəricilərin variyasiya və dayanıqlılıq əmsallarına baxaq.

Cədvəl 7.

Ekoloji göstəricilərin variyasiya və dayanıqlılıq əmsalları

Göstəricinin adı	Variyasiya əmsali (%)	Dayanıqlılıq əmsali (%)
Ətraf mühitin mühafizəsinə çəkilən xərclərin ÜDM-də payı	40.00	60.00
Stasionar mənbələrdən atmosfərə atılan çirkləndirici maddələr (min ton)	10.25	89.75
Avtomobil nəqliyyatından atmosfərə atılan çirkləndirici maddələr (min ton)	9.70	90.30
Çirkab suların miqdarı(milyon kubmetr)	6.28	93.72

Mənbə: Müəllif tərəfindən aparılan hesablamalar

Stasionar mənbələrdən atmosfərə atılan çirkləndirici maddələr, avtomobil nəqliyyatından atmosfərə atılan çirkləndirici maddələr, çirkab suların miqdarı göstəricilərinin dayanıqlılıq əmsalları 90 faizə yaxındır. İndi isə davamlı inkişafı xarakterizə edən sosial göstəricilərin təsviri statistikasını yerinə yetirmək üçün onların zamanla dəyişməsinə nəzər salmaq.

Cədvəl 8.

Sosial göstəricilərin dinamikası

	Yoxsulluq səviyyəsi, %	İşsizliyin səviyyəsi,%	Əhalinin təbii artımı (hər 1000 nəfərə)	Gözlənilən ömür uzunluğu (yaş sayı)	Ana ölümü səviyyəsi (hər 100000 nəfər diri doğulana)	5 yaşadək uşaqlar arasında ölüm səviyyəsi (hər 1000 nəfər diri doğulana)
2010	9.1	5.6	12.5	73.6	15.7	14.2
2011	7.6	5.4	13.5	73.8	15.3	13.5
2012	6.0	5.2	13.0	73.9	14.9	13.0

2013	5.3	5.0	12.8	74.2	14.5	12.9
2014	5.0	4.9	12.2	74.2	14.6	12.6
2015	4.9	5.0	11.7	75.2	14.4	13.3
2016	5.9	5.0	10.6	75.2	13.8	13.8
2017	5.4	5.0	8.9	75.4	14.6	13.7
2018	5.1	4.9	8.4	75.8	12.2	13.1
2019	4.8	4.8	8.7	76.4	14.9	13.0

Mənbə: ARDSK

Cədvəldən göründüyü kimi, 2010-cu ildə işsizlik səviyyəsi baxılan dövr ərzində 1,8 faiz azalaraq 2019-cu ildə 4,8 faiz olmuşdur. Yoxsulluq səviyyəsi isə 2010-cu illə müqayisədə demək olar ki, 2 dəfə azalıb. Gördüyümüz kimi işsizlik səviyyəsinin azalması yoxsulluq səviyyəsinə kifayət qədər təsir göstərir. Ümumiyyətlə, yoxsulluğa səbəb olan bir çox amillərdən biri də işsizlikdir. İnsanlar minimal yaşam standartlarını ödəyən iş və ya ümumiyyətlə iş tapa bilmədiyi üçün yoxsulluq içində yaşayır. Cədvəl 8-dən görünür ki, 2010-cu illə müqayisədə 2019-cu ildə əhalinin təbii artımı 3,8 bənd azalaraq, 8,7 olmuşdur. Gözlənilən ömür uzunluğu göstəricisinə gəldikdə isə bu dövrdə davamlı olaraq artım müşahidə edilmişdir. Ana ölümü və 5 yaşadək uşaqlar arasında ölüm səviyyəsində bu dövrdə nisbətən azalma müşahidə olunur. Bu göstəricilərin statistik üsullarla tədqiqatını aparaq. Bunun üçün aşağıdakı şərti işarələrdən istifadə edək:

S_1 -Yoxsulluq səviyyəsi;

S_2 -İşsizlik səviyyəsi;

S_3 -Əhalinin təbii artımı (hər 1000 nəfərə);

S_4 -Gözlənilən ömür uzunluğu (yaş sayı);

S_5 -Ana ölümü səviyyəsi (hər 100000 nəfər diri doğulana);

S_6 -5 yaşadək uşaqlar arasında ölüm səviyyəsi (hər 1000 nəfər diri doğulana).

Cədvəl 9.

Sosial göstəricilərin təsviri statistikas

Təsviri statistika	S_1	S_2	S_3	S_4	S_5	S_6
Orta qiymət	5.9	5.1	11.2	74.8	14.5	13.3
Orta qiymətin standart xətası	0.4	0.1	0.6	0.3	0.3	0.2
Median	5.4	5.0	12.0	74.7	14.6	13.2
Moda		5.0		74.2	14.6	13.0
Standart Kənarlaşma	1.4	0.2	1.9	1.0	1.0	0.5
Dispersiya	1.9	0.1	3.8	0.9	0.9	0.2
Asimmetriya	2.4	0.9	-1.5	-1.2	3.6	-0.4
Eksess	1.7	1.3	-0.5	0.4	-1.6	0.5
Ranq	4.3	0.8	5.1	2.8	3.5	1.6
Minimum	4.8	4.8	8.4	73.6	12.2	12.6
Maksimum	9.1	5.6	13.5	76.4	15.7	14.2
Cəm	59.1	50.8	112.3	747.7	144.9	133.1
Sayı	10	10	10	10	10	10

Mənbə: Müəllif tərəfindən aparılan hesablamalar

Təsviri statistikadan istifadə etməklə bu göstəricilətin variyasiya və dayanıqlılıq əmsallarını hesablayaq.

Cədvəl 10.

Sosial göstəricilərin variyasiya və dayanıqlılıq əmsalları

Göstəricinin adı	Variyasiya əmsali (%)	Dayanıqlılıq əmsali (%)
Yoxsulluq səviyyəsi	23.53	76.47
İşsizlik səviyyəsi	4.89	95.11
Əhalinin təbii artımı (hər 1000 nəfərə)	17.25	82.75
Gözlənilən ömür uzunluğu (yaş sayı)	1.28	98.72
Ana ölümü səviyyəsi (hər 100000 nəfər diri doğulana)	6.59	93.41
5 yaşadək uşaqlar arasında ölüm səviyyəsi (hər 1000 nəfər diri doğulana)	3.65	96.35

Mənbə: Müəllif tərəfindən aparılan hesablamalar

Cədvəldən göründüyü kimi, yoxsulluq səviyyəsindən başqa bütün göstəricilərin dayanıqlılıq əmsalı 80 faizdən çox olmuşdur.

Nəticə

Aparılan təhlillər bunu deməyə imkan verir ki, Azərbaycan yoxsulluğun aradan qaldırılması, qidalanma, səhiyyə, rifah, o cümlədən davamlı inkişaf edən şəhərlər, hamı üçün təmiz su və sanitariyaya əlçatanlıq, əhalinin təmiz enerji mənbələrinə çıxışının təmin edilməsi kimi sahələrdə kifayət qədər uğurlar əldə edib və bu uğurlar davam etməkdədir. Bu isə göstərir ki, davamlı inkişafın təmin olunması Azərbaycan üçün mühüm prioritetlərdən biridir. Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi ardıcıl, düzgün, şəffaf və sistemli islahatlar, daxili və xarici siyasət nəticəsində Azərbaycan davamlı inkişaf istiqamətində uğurlar qazanmağa davam edir.

Ədəbiyyət

1. Eurostat. Sustainable development in the European Union. 2015 monitoring report of the EU Sustainable Development Strategy. Luxembourg, 2015
2. İsgəndərov R.K., Abbasova Ş.A., Quliyev R.M., Mirzəyev F.Ə. "Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın davamlılığını xarakterizə edən göstəricilərin təhlili, Az.ETKTİ və Tİ, Elmi əsərləri, Bakı 2015(2), səh.13-20.
3. S.Ş.Мовламов, Ш.А.Аббасова. Анализ устойчивости социальноэкономического развития Азербайджана. Статистика України, 2005, N-4, стр.17-20
4. Y.H.Həsənlı. Statistika.Praktiki nümunələrlə. Bakı: 2014.-564 səh.
5. www.stat.gov.az/ _2020.

Шаргия Аббас гызы Аббасова
Фархад Алиф оглы Мирзоев
Нармин Абдулали гызы Гулиева

**Статистический подход к оценке устойчивости социально-экономического
развития страны**

Резюме

Основная цель статьи оценить устойчивость социально-экономического развития страны. Методология исследования заключается в использовании методов статистики для анализа и оценки показателей устойчивости, условно разделенных на три группы: экономические, экологические и социальные. Для каждой из этих групп вычислена дискриптивная статистика, коэффициенты вариации устойчивости. При этом были использованы различные пакеты программ. Полученные результаты показывают, что мы достигли значительных успехов в таких областях, как преодоление бедности и безработицы, повышение благосостояния, в том числе, устойчивое развитие регионов, обеспечения населения чистой водой, источниками энергии. Все это показывает, что достижение устойчивого развития является одним из важнейших приоритетов для Азербайджана. Практическое применение исследования заключается в том, что полученные результаты могут быть учтены при принятии решений со стороны соответствующих государственных структур.

Ключевые слова: устойчивое социально-экономическое развитие, экологические показатели, экономические показатели, социальные показатели, коэффициент вариации, коэффициент устойчивости.

Shargiya Abbas Gizi Abbasova
Farhad Alif Mirzayev
Narmin Abdulali Guliyeva

**Statistical approach to assessing the sustainability of socio-economic development of
the country**

Summary

The main purpose of the article is to assess the sustainability of the socio-economic development of the country. The methodology of the study consists in the use of statistical methods for the analysis and evaluation of sustainability indicators, conditionally divided into three groups: economic, environmental and social. Descriptive statistics and stability variation coefficients are calculated for each of these groups. At the same time, various software packages were used. The results obtained show that we have achieved significant success in such areas as overcoming poverty and unemployment, improving welfare, including the sustainable development of regions, providing the population with clean water and energy sources. All this shows that achieving sustainable development is one of the most important priorities for Azerbaijan. The practical application of the study is that the results obtained can be taken into account when making decisions by the government structures.

Keywords: sustainability sosio-economic development, ecology indicators, economic indicators, sosial indicators, coeffisient of variation, coefficient of sustainability.

Elmi redaktor: i.f.d., dos. Y.Məmmədov
Daxil olub: 13.09.2021.
Çapa qəbul olunub: 20.09.2021.